**VPLYV SOCIÁLNO-DEMOGRAFICKÝCH UKAZOVATELOV NA VÝSKYT SYNDRÓMU
VYHORENIA U SESTIER NA SLOVENSKU****AFFECT OF SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS TO INCIDENCY OF
BURNOUT SYNDROME OF NURSES STAFF IN SLOVAKIA**

Lucia Dimunová

Ústav Ošetrovateľstva, Lekárska fakulta, Univerzita Pavla
Jozefa Šafárika

Súhrn

Zvýšená psychická záťaž vedie k syndrómu vyhorenia. V povolani sestra ako u pomáhajúcej profesie je tento trend stúpajúci. Cieľom výskumu bolo zistiť vzťah medzi syndrómom vyhorenia a vybranými sociálno-demografickými ukazovateľmi u sestier. Vzorku respondentov tvorilo 585 sestier pracujúcich v 12 zdravotníckych zariadeniach na Slovensku. Metódou bol štandardne používaný dotazník Maslach Burnout Inventory (MBI). Súvislosť medzi vzdelaním a syndrómom vyhorenia bola dokazovaná ANOVA testom, vzťah medzi vekom a syndrómom vyhorenia Studentovým t-testom. Výsledky výskumu nepotvrdili štatisticky významný vzťah medzi vekom, vzdelaním a syndrómom vyhorenia u sestier. Potvrdil sa však vzťah medzi syndrómom vyhorenia a sociálno-demografickým ukazovateľom - miesto bydliska (mesto, vidiek) v celkovom skóre (MBI - $p \leq 0.01$), v subškále emocionálne vyčerpanie (ee - $p \leq 0.05$) a v subškále - osobné uspokojenie (pa - $p \leq 0.001$). V subškále depersonalizácia sa nepotvrdil štatisticky významný rozdiel medzi syndrómom vyhorenia a sociálno-demografickými ukazovateľmi u sestier.

Summary

Increase psychical load admit to burnout syndrome. Nurses have an increase risk to suffer for burnout syndrome. The main aim of the research was to find relation between burnout syndrome and specific social-demographic factors. In our research participated 585 nurses working in 12 different hospitals in Slovakia. Used method in our research was standardizing questionnaire MBI. Context between schooling and burnout syndrome was evidenced by ANOVA test, relation between age and burnout syndrome was evidenced by Student t-test. Results of our research did not approve statistic correlation between age, schooling but our results approve relation between burnout syndrome and specific social determinant - establishment(town, village) in global score(MBI - $p \leq 0.01$), in subscale emotional exhaustion (ee - $p \leq 0.05$) a v subscale - personal accomplishment (pa - $p \leq 0.001$). In subscale depersonalisation did not evidence statistical significant difference between burnout syndrome and social-demographic characteristics of nursing staff.

Kľúčové slová

syndróm vyhorenia, sestry, emocionálne vyčerpanie, stres

Keys words

burnout syndrom, nurses, emotional exhaustion, stress

Úvod

Profesia lekára a práca sestry sú v našej stredoeurópskej kultúre vysoko eticky hodnotené. Haškovcová (1985, s. 137) tvrdí, že táto spoločenská prestíž vytvára na lekárov a sestry psychický tlak, ovplyvňuje ich sebaobraz a profesionálnu

identitu a prispieva k vzniku syndrómov charakteristických pre pomáhajúce profesie. Syndróm vyhorenia (angl. Burnout), je „súborom symptómov vedúcich k oslabeniu psychického stavu všeobecne spájaného s chronickým stresom obsahujúci vyčerpanie, depersonalizáciu a znížený osobný výkon“ (Rabin, Feldman, Kaplan, 1999, s. 159-169). Na vznik syndrómu vyhorenia sa podieľa mnoho okolností. Niektoré súvisia so samotnou prácou, iné so zvládaním a riešením problémov a ďalšie sa týkajú individuálnych vlastností človeka. „Pocit vyhorenia predstavuje intermediárny dôsledok viacerých rizikových faktorov“. (Kovářová, Ďurďovičová, 2006, s. 15)

Cieľ práce

Hlavným výskumným zámerom bolo zistenie výskytu rozdielov vo vybraných sociálno-demografických ukazovateľoch vo vzťahu k syndrómu vyhorenia u sestier pracujúcich v rôznych typoch zdravotníckych zariadení v košickom regióne v Slovenskej republike.

Súbor a metodika

Výskum sme realizovali v roku 2007. Výber vzorky respondentov bol zámerný. Tvorilo ju 585 sestier pracujúcich v ambulantnej a lôžkovej časti dvanástich zdravotníckych zariadení, v jednozmennej, dvoj a trojzmennej prevádzke. Na splnenie stanoveného cieľa sme si vybrali štandardne používaný dotazník Maslach Burnout Inventory (MBI, Maslach, 2003). Tento 22 položkový dotazník tvoria tri subškály: emocionálne vyčerpanie, depersonalizácia a osobné uspokojenie. Prvé dve subškály sú ladené negatívne a subškála osobného uspokojenia je ladená pozitívne. Cieľ výskumu bol zameraný na zisťovanie rozdielov vo výskyte syndrómu vyhorenia z hľadiska sociálno-

demografických ukazovateľov ako sú: pohlavie, vek, vzdelanie, rodinný stav (vydatá, slobodná, žijúca s rodičmi, deťmi, miesto bydliska (mesto, vidiek) v komunite sestier vzhľadom k tomu, že tieto determinanty boli skúmané u iných profesií. Na spracovanie získaných údajov sme použili deskriptívnu štatistiku, Studentov t-test a analýzu rozptylu ANOVU. Údaje sú spracované a analyzované v programe SPSS 14.0.

Výsledky

Podľa pohlavia skúmaný súbor tvorilo 569 (97,3%) žien a 15 (2,7%) mužov a 1 (0,1%) respondent tento údaj neuviedol. Keďže prevažnú časť súboru tvorili ženy táto premenná nebola ďalej sledovaná. Priemerný vek respondentov bol $37,57 \pm 9,61$ pričom rozpätie bolo 21 až 59 rokov. Vzdelanie respondentov sme špecifikovali podľa ukončeného štúdia na strednej zdravotníckej škole (35,4% respondentov), pomaturitného špecializačného štúdia (22,2% respondentov), vyššieho odborného vzdelania (25,1% respondentov) a ukončeného vysokoškolského vzdelania (17,3% respondentov). Súbor nie je rovnomerne rozložený, ale skupiny respondentov sú štatisticky porovnateľné. Demografický popis sociálnych ukazovateľov je znázornený v tabuľke č.1. V skúmanom súbore sestier košického regiónu sa nepotvrdil štatisticky významný vzťah medzi syndrómom vyhorenia a vekom sestier (Pearsonov korelačný koeficient). Vzťah medzi syndrómom vyhorenia a vzdelaním sestier je znázornený v tabuľke č.2. Štatistická významnosť sa nepotvrdila ani v tomto prípade t.z. stupeň vzdelania neovplyvňuje výskyt syndrómu vyhorenia u sestier. Rozdiely vo vybraných sociálno-demografických ukazovateľoch vo vzťahu k syndrómu vyhorenia uvádzame v tabuľke č.3. Ľudia žijúci na vidieku majú štatisticky významne vyššie skóre syndrómu

vyhorenia v celkovom skóre (MBI), v subškále emocionálne vyčerpanie (ee) a v subškále – osobné uspokojenie (pa) než ľudia žijúci v meste. V subškále depersonalizácia (dp) sa nepotvrdil štatisticky významný rozdiel medzi syndrómom vyhorenia a sociálno-demografickými ukazovateľmi.

Tabuľka č.1 Sociálno-demografické ukazovatele respondentov

Sociálno-demografické ukazovatele	n=585	%
žijem s manželom	398	68,0
žijem s rodičmi	147	25,1
žijem sám (a)	54	9,2
žijem s dieťaťom	349	59,7
žijem v meste	398	68,0
žijem na vidieku	168	28,7
žijem v rodinnom dome	211	36,1
žijem v byte	373	63,8

Tabuľka č.2 Vzťah medzi syndrómom vyhorenia a vzdelaním sestier

Syndróm vyhorenia	Vzdelanie				
	SZŠ x ± SD	PŠŠ x ± SD	VOV x ± SD	Bc., Mgr. x ± SD	ANOVA (Scheffe)
ee	23,54 ± 9,02	23,50 ± 10,44	21,68 ± 9,21	22,49 ± 9,57	F=1,327 n.s.
dp	8,10 ± 5,48	7,43 ± 5,56	7,44 ± 5,43	7,96 ± 5,80	F=0,611 n.s.
pa	17,74 ± 7,38	18,24 ± 8,05	17,45 ± 6,88	17,33 ± 6,94	F=0,611 n.s.
MBI	49,38 ± 14,06	49,28 ± 17,16	46,58 ± 15,19	47,79 ± 15,87	F=1,134 n.s.

Poznámky:

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$ *** $p \leq 0.001$

ee - subškála MBI - emocionálne vyčerpanie

dp - subškála MBI - depersonalizácia

pa - subškála MBI - osobné uspokojenie

MBI - celkové skóre

n.s. - non significant

Tabuľka č.3 Vzťah medzi syndrómom vyhorenia a sociálno-demografickými ukazovateľmi

sociálno-demografické premenné	ee $\bar{x} \pm SD$	dp $\bar{x} \pm SD$	pa $\bar{x} \pm SD$	MBI $\bar{x} \pm SD$
žijete s manželom:				
áno	22,90 ± 9,62	7,64 ± 5,46	17,68 ± 7,14	48,24 ± 15,48
nie	22,82 ± 9,27	8,01 ± 5,72	17,80 ± 7,71	48,61 ± 15,24
t - hodnota	0,103	-0,746	- 0,175	-0,268
žijete s rodičmi:				
áno	23,67 ± 10,19	7,95 ± 5,82	18,47 ± 7,53	50,08 ± 16,27
nie	22,59 ± 9,26	7,68 ± 5,44	17,50 ± 7,21	47,78 ± 15,07
t- hodnota	1,171	0,499	1,374	1,537
žijete sama:				
áno	21,34 ± 9,14	7,22 ± 5,18	17,14 ± 7,38	45,74 ± 14,59
nie	23,04 ± 9,55	7,80 ± 5,58	17,81 ± 7,31	48,66 ± 15,50
t- hodnota	-1,226	-0,735	-0,635	-1,326
žijete s dieťaťom(mi):				
áno	23,05 ± 9,14	7,65 ± 5,51	17,58 ± 7,09	48,23 ± 14,88

nie	22,59 ± 10,04	7,88 ± 5,57	17,89 ± 7,68	48,38 ± 16,15
<i>t- hodnota</i>	0,571	-0,491	-0,483	-0,066
žijete v meste:	22,60 ±	7,74 ±	17,04 ±	47,38 ±
áno	9,25	5,67	7,40	14,96
nie	23,51 ±	7,79 ±	19,19 ±	50,48 ±
	10,04	5,22	7,08	16,18
<i>t- hodnota</i>	-1,06	-0,103	-3,27 ***	-2,23 *
žijete v dome:	24,07 ±	7,69 ±	19,13 ±	50,88 ±
áno	9,82	5,21	6,99	15,42
nie	22,20 ±	7,78 ±	16,93 ±	46,95 ±
	9,26	5,71	7,40	15,21
<i>t- hodnota</i>	2,26 *	-0,22	3,47 ***	2,95 **

Poznámky:

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$ *** $p \leq 0.001$

ee - subškála MBI - emocionálne vyčerpanie

dp - subškála MBI - depersonalizácia

pa - subškála MBI - osobné uspokojenie

Diskusia

V odbornej literatúre je možné nájsť množstvo prác, ktoré sa zaoberali skúmaním výskytu syndrómu vyhorenia v rôznych profesiách. Tento syndróm postihuje ošetrovateľský personál, lekárov, ale aj ľudí s nemedicínskymi profesiami (Šrámková, Kilíková, 2006, s.420). Berešová (2006, s.22) vo svojej práci analyzovala vzťah medzi syndrómom vyhorenia a spôsobom výkonu práce sociálnych pracovníkov. Zistila, že až 50% sociálnych pracovníkov vykazuje prítomnosť syndrómu vyhorenia rôznej intenzity.

V roku 2006 (Ahola a kol.) bola prezentovaná štúdia „Fínske Zdravie 2000“, ktorej autori skúmali súvislosť medzi sociálno-demografickými ukazovateľmi (vek, pohlavie, stav, zamestnanie) a výskytom syndrómu vyhorenia v populácii s využitím MBI. Táto štúdia potvrdila, že syndróm vyhorenia sa vo všeobecnosti môže vyskytovať vo všetkých typoch profesií. Nižší stupeň vzdelania ako i nižší sociálny status sa potvrdili ako možný rizikový faktor výskytu syndrómu vyhorenia u žien. U mužov bol ako rizikový faktor potvrdený stav (slobodný, rozvedený, vdovec).

V rámci výskytu syndrómu vyhorenia u sestier pracujúcich na psychiatrických oddeleniach v Aténskych nemocniciach (Adalı a kol., 2003) bol potvrdený vplyv veku na výskyt syndrómu vyhorenia v subškále osobné uspokojenie.

V maďarskej štúdii (Piko, 2005) pohlavie, vek a vzdelanie označili ako prediktory depersonalizácie.

V našej štúdii sa nepotvrdila štatistická významnosť predpokladaného vplyvu veku a vzdelania na vznik syndrómu vyhorenia u sestier. Avšak potvrdil sa štatisticky významný vzťah medzi miestom bydliska sestier a výskytom syndrómu vyhorenia. Jedná sa o subškálu emocionálneho vyčerpania (ee), osobného uspokojenia (pa) a celkového skóre (MBI). Výskyt syndrómu vyhorenia sa častejšie potvrdil u ľudí žijúcich na vidieku. Štúdie takéhoto typu so zameraním na daný demografický ukazovateľ sme v literatúre nenašli.

Záver

Všetky poznatky o výskyte syndrómu vyhorenia v populácii a konkrétne u sestier ako najpočetnejšej skupiny zdravotníckych pracovníkov sú dôležité pre stratégiu ovplyvňovania vzniku rizika a poškodenia zdravia.

Prínosom pre ošetrovateľskú prax je preskúmaná oblasť sociálno-demografických ukazovateľov vo vzťahu k syndrómu vyhorenia u sestier. Výsledky tejto štúdie sa môžu stať podkladom pre realizáciu ďalších výskumov v ošetrovateľstve.

Zoznam bibliografických odkazov

- ADALI, E. et al. 2003. Burnout in psychiatric nursing personnel in Greek hospital. *European Journal of psychiatry*. 2003, vol. 21, no. 2, p. 29-37. ISSN 0213-6163.
- AHOLA, K. et al. 2006. Burnout in the general population - Results from Finnish Health 2000 Study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*. 2006, vol. 43, no. 3, p. 11-17. ISSN 0933-7954.
- BÉREŠOVÁ, A. 2006. Burnout syndróm a depresia v profesii sociálnych pracovníkov. *Zdravotníctvo a sociálna práca*. 2006, roč. 1, č. 1, s. 18 -22. ISSN 1336-9326.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 1985. Spoutaný život. 1. vyd. Praha: Panorama, 1985. 376 s.
- KOVÁŘOVÁ, M., ĎURĐOVIČOVÁ, S. 2006. Čo spôsobuje vysokú mieru vyhorenia u sestier. *Zdravotníctvo a sociálna práca*. 2006, roč. 1, č. 2, s. 15-19. ISSN 1336-9326.
- MASLACH, C. 2003. Job burnout: New directions in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science*. 2003, vol. 22, no. 5, p. 189-192. ISSN 0963-7214
- PICO, BF. 2006. Burnout, role conflict, job satisfaction and psychosocial health among Hungarian health care staff: A questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*. 2006, vol. 43, n.3, p.311-318. ISSN 0020-7489.
- RABIN, S., FELDMAN, D., KAPLAN, Z. 1992. Stress and intervention strategies in mental health professionals. *British Journal of Medical Psychology*. 1999, vol. 72, no. 2, p. 159 - 169. ISSN 0021-843X.

- ŠRÁMKA, M., KILÍKOVÁ, M. 2006. Eliminácia možností syndrómu vyhorenia v zdravotníctve. In *Sborník V. Jihočeské ošetrovateľské dny s medzinárodnú účasťou*. České Budějovice, 2006, s. 420-423. ISBN 80-7440-884-7.
- VANDY, D.C., SUKEN, L.H., SLOANE, D.M., CLARKE, S.P., VARGAS, D. 2004. Nurse Burnout and Patient Satisfaction. *Medical care*. 2004, vol. 42, no. 2, s. 57-66. ISSN 0025-7079.

Kontakt na autora:

PhDr. Lucia Dimunová

Ústav Ošetrovateľstva LF

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Tr. SNP č.1

040 01 Košice, Slovensko

dimunova@lf.upjs.sk